

EL RELAT DE L'ASSUMPCIÓ DE MARIA I LA FORMACIÓ RELIGIOSA POPULAR EN LA BAIXA EDAT MITJANA

per Josep BAUCCELLS

No hi ha dubte que la prosa que més empremta va marcar en el poble cristià d'Europa dels ss. XIV i XV és el text de la *Legenda Sanctorum*, de l'arquebisbe de Gènova Iacopo da Varazze, escrita vers el 1260. Traduïda tot seguit del llatí a les llengües nacionals d'aleshores, es va divulgar amplament a la terra catalana, amb versions a les quals s'afegiren vides de sants propis, des de finals ja del mateix s. XIII. El seu influx, tanmateix, arribà al poble pel camí indirecte dels clergues, seculars i religiosos, que aprofitaven les narracions de les vides dels sants —narracions aquestes que anaven presentades amb els atraients vestits de la llegenda i amanides amb la sal dels miracles obrats per la seva intercessió— per exposar en la predicació tantes quantes vegades el santoral, les festes patronals, les de confraries i gremis, i dels beneficis fundats en nombre elevadíssim en innumbrables altars, ho demanaven (amb convivència de diversos benifets en un sol altar en honor ja sia de sants diferents, ja sia d'un sol sant, denominats benefici primer, segon, tercer, etc.). A l'hora de realitzar-ho, els clergues de les esglésies catedrals, col·legiates, abadies i, en general, de les poblacions importants devien tenir el luxe de disposar de còpies manuscrites del volum sencer, mentre que els d'altres capelles devien posseir còpies incompletes amb els textos dels sants que més els poguessin conve- nir. El text de la narració de l'assumpció de la Mare de Déu al cel, que centra el present escrit, és un exemple de la segona suposició.

1. *Les vides de sants en la formació religiosa del poble i dels clergues.*

La intervenció del clergat era del tot necessària i obligatòria amb vista a la formació religiosa del poble. Que era necessària, ve donat pel fet que la majoria no sabia de llegir ni d'escriure. La possessió de cultura, ni que fos elemental, assenyalava la pertinença a l'estament clerical o a la classe burgesa i a la noblesa: aquests tenien a mà els celebrats *Llibres d'Hores*, que els assimilava a aquells en el rès de les hores ordenades a l'ofici diví, i alguns altres llibres piadosos, com és ara l'esmentada *Legenda Sanctorum* i els reculls de llegendes sobre el Més-Enllà, arribades d'Irlanda, especialment el denominat *Purgatori de sant Patrici*, d'H. de Saltrey, escrit vers el 1189, a través de la traducció catalana del jurista de Tàrraga, Ramon Ros, dedicada a Beatriu, muller de Guillem d'Anglesola, senyor de Bellpuig, el 1320, o de l'adaptació del vescomte Ramon de Perellós, que es troba farcida en el seu *Viatge al Purgatori de sant Patrici*, la crònica que va escriure en retornar de la visita que efectuà a Irlanda, a petició del rei Joan I, després del 1386. Malgrat que el servei de còpia, car, impedia una gran difusió dels manuscrits, no deixaria d'irradiar des dels cercles units per amistat amb els centres consumidors. Els dos exemples de llibres mencionats, es refereixen a dos tipus diferenciats de fonts de doctrina cristiana: la Bíblia i el llegendari, la fe i la pietat, que cau sovint en credulitat i àdhuc superstició en obres com les segones. Cal assimilar a aquest tipus els *Passionaris* o *Llegendaris* que fornien la lectura del nocturn, a l'hora de matines de l'ofici diví dedicat a exposar la vida del sant de cada dia. D'aquests textos se servien els clergues per a excitar la devoció de la gent i per a subratllar de fàisó gràfica els postulats dels dogmes, la doctrina dels misteris, les exigències de la conducta recta, el mèrit de les virtuts i la urgència de les obres de caritat. Els resultats d'aquest sistema, pel que fa al període del s. XIV entès «grosso modo», pot anar des de les tristes i escruixidores corrues de flagel·lants que seguien les petjades de sant Vicenç Ferrer vers el final del període, a les alegres, vistoses i, per què no?, divertides comitives de la processó de Corpus que s'estengueren des d'inicis del tercer decenni del tres-cents. Són dues mostres extremes, com les d'aquells textos, la valoració interna de les quals no escau de fer-la aquí.

Lligada amb l'esmentada necessitat, i com a conseqüència lògica

d'ella, hi havia l'obligatorietat de la intervenció del clergat en la formació religiosa dels laics. El grau i la qualitat d'aquesta estava, doncs, en funció de la preparació d'aquells, és a dir, de l'ensenyament que rebien en l'etapa prèvia a l'ordenació sacerdotal i a la col·lació de la cura d'ànimes, i dels textos que havien de llegir sovint per a refrescar idees. Amb el benentès que es donà sempre una gran desproporció entre allò que manaven les constitucions sinodals i conciliars, i la realitat de cada dia viscuda tant per un grupet escollit de clergues que freqüentaven els Estudis Generals o centres universitaris de Lleida, Montpeller, Bolonya, Avinyó, París, etc., com per l'estol dels qui s'avantatjaven en els estudis rebuts a la pròpia terra, com i també per la massa que rondava entre la possessió d'uns coneixements mínims i una ignorància greu, maldestra àdhuc a entendre escrits substanciosos i sàvia d'uns quants fragments o resums apresos de memòria. És interessant de saber quins foren els elements que componien la ciència oferta als clergues dels esmentats segon i tercer grup, car els del primer són els propis dels centres universitaris, i els seus cultivadors de fet no tingueren gaire influència directa en el poble: es lluïa l'arma científica com a mitjà per a ascendir de categoria i arreplegar els càrrecs més alts i amb ells unes prebendes grasses, deixant sempre la comesa de la predicació i la confessió, en el cas de tenir-la encomenada per raó del benefici, a altres clergues llogats per a aitals fins.

El grau de ciència dels clergues, la bàsica de tots i l'única gairebé per a una bona part (entre una tercera part i la meitat del contingent), ve donat per l'ensenyament que rebien els «escolars». Ells eren sovint els encarregats d'ensenyar la doctrina a la quitxalla de la població¹, és a dir, els futurs adults que no rebrien formació altra que la derivada de la predicació i la confessió. L'estament dels «escolars», no reconegut pas com a tal, era format per la jovenalla d'entorn els 14 anys d'edat, segons pràctica del bisbat de Barcelona. En un ofici de pas, mig escolà i mig campaner, en part de catequista i en part de lector, ajudant del rector i testimoni de documents, s'ensinistraven en les beceroles de llegir i escriure, i aprenien de

1. Les condicions dels «escolars», quant a edat i ciència, segons l'estimació dels fidels de Sant Quintí de Mediona el 1310, havien de permetre que cada un «pulset campanas, et pueros parrochianorum in fide catholica doceat et informet, prout assuetum est fieri et habere in ecclesia supradicta» (Arxiu Diocesà de Barcelona [=ADB], *Visites Pastorals*, v. 1, 126r).

memòria les respostes principals de la missa i el text de l'epístola de la missa de difunts, la usual en les repetides celebracions exequials d'òbits, novenaris, capdanys, etc.² Tots els «escolars», que seguien el camí de la clerecia, afermaven el bagatge de la preparació cultural a l'escola regentada pel rector de la localitat o en aquelles escoles més importants, que s'obriren a les poblacions principals del bisbat, com és ara els caps dels deganats del Penedès i del Vallès, i a la pròpia capital (la famosa escola catedralícia), amb personal adequat al seu front, d'ençà que, en compliment de les disposicions dels concilis (especialment el cànon 11 del concili del Laterà IV, del 1215), el cardenal legat de Santa Sabina, al concili provincial de Lleida del 1229, hagués ordenat la multiplicació d'escoles per tal d'extirpar la ignorància descoberta a les parts d'Espanya i la seqüela de danys irreparables ocasionats per això a les ànimes dels creients³.

El que aprenien a l'escola estava en funció d'allò que havien de tenir present a l'hora de predicar, d'ensenyar, de confessar, els tres canals pels quals es comunicava la ciència teològica, moral i espiritual de clergue a fidel. Venien obligats, a partir d'una normativa establerta en el sínode de 1241, «durant el sermó dominical a exposar fidelment al poble el símbol de la fe, a especificar amb diligència els articles de la fe, i a confirmar-ho amb la cita d'autoritats i amb raons tretes de la Sagrada Escripura», a ensenyar les principals oracions⁴, i a exigir de clergues i laics una gran reverència envers els sagraments⁵. La base d'explicació, la trobaven en els textos que, també per dret sinodal, havien de posseir tots els rectors: el tractat de Pere d'Albalat, arquebisbe de Tarragona, que

2. Un exemple a aquest respecte, es troba en la resposta que a una pregunta del delegat episcopal en visita pastoral va donar el rector de Torrelles de Llobregat el 1303, i que textualment diu: «scit confessionem, que fit ad missam, et scit epistolam defunctorum, et amen, et cum spiritu tuo respondere (*lit. rendere*), et sanctus, et agnus Dei, et kirieleison; aliud nescit filius fabri» (ADB, *Visites Pastorals*, v. A, 38r).

3. Cànon 5 del citat concili provincial. Cf. *Constitucions conciliars tarraconenses*, edició de Josep M.ª PONS GURI, dins *Analecta Sacra Tarraconensia* 47 (1974) 77.

4. Sota la rúbrica «Qualiter christiani orare debent», la constitució ordena literalment: «Exortentur sepe presbiteri populum ad dicendum oracionem dominicam, et Credo in Deum, et salutaciones. Et in aliqua parte sermonis aliqua exponant fideliter populo symbolum fidei, et eis diligenter distingant articulos fidei, et confirment auctoritatibus et rationibus Sacre Scripture, pro posse et sciencia sua, propter laycos instruendos, et hereticos et corruptores fidei confundendos» (Arxiu Capitular de Barcelona [=ACB], *Llibre de la cadena*, f. 129v). Estic preparant l'edició crítica de les constitucions promulgades pels sínodes de Barcelona a l'Edat Mitjana.

5. *Llibre de la cadena*, f. 127r.

constitueix el contingut del sínode barceloní del 1241, celebrat «sede vacante» entre el pontificat de Berenguer de Palou i el de fra Pere de Centelles, i que és el primer de la sèrie dels sínodes barcelonins de la Baixa Edat Mitjana; i el tractat del també arquebisbe tarragoní, l'infant Joan d'Aragó, escrit i fet públic vers el 1330⁶. Ambdues obres es complementen mútuament; la primera es fixa sobretot a assegurar l'administració vàlida dels sagraments amb consideracions de caire ritual i litúrgic, i l'altra centra l'atenció a oferir una base doctrinal tant dels mateixos sagraments com dels articles de fe, els preceptes del decàleg, les virtuts i els vicis. Cap d'ambdós manuals, obligatoris i, per tant, únics en les biblioteques de molts rectors, no pot comparar-se en extensió amb els llibres divulgats aleshores a l'estil del famós *Manipulus curatorum* de Guiu de Mont-roquer⁷.

6. L'obligació de posseir el tractat de Pere d'Albalat venia del fet que formava part de la col·lecció de sínodes diocesans que no podia mancar en cap biblioteca parroquial, i el tractat de Joan d'Aragó s'urgia per una constitució promulgada en el sínode de 1339 en temps del bisbe fra Ferrer d'Abella. Aquell tractat ha vist ja la llum pública en un estudi específic i crític (P. A. LINEHAN, *Pedro de Albalat, arzobispo de Tarragona, y su «Summa septem sacramentorum»*, dins *Hispania Sacra* 22 [1969] 9-30) i el de l'infant Joan (l'esmenten Jaime VILLANUEVA, *Viage literario* 18, Madrid 1851, p. 272, i Ignacio de JANER Y DE MILÀ DE LA ROCA, *El patriarca D. Juan de Aragón. Su vida y sus obras [1301-1334]*, Tarragona 1904, pp. 64-65 —hi descriu els dos exemplars que ell conegué— i p. 94 —hi publica la constitució barcelonesa de 1339), sense estudi ni aparell crític l'han editat com a apèndix d'un treball de temàtica «catequètica» medieval (Derek W. LOMAX, *El Catecismo de Albornoiz*, dins *Studia Albototiana* 11 [1972] 225-233).

7. De la difusió d'aquesta obra aconseguida a l'època medieval i a la moderna, en donen fe les 56 edicions conegudes en llibres incunables amb el text en llatí o en traduccions. Malgrat tot, hom no s'ha posat d'acord sobre la pàtria del seu autor: de si era del Delfinat a França, de les terres lleidatanes, de València o d'Aragó, amb preferència pels dos indrets darrers, que són els esmentats per l'autor mateix en la introducció de la seva obra, car la dedica al bisbe de València Ramon Gastó (1312-1348) i la data a Terol l'any 1330. S'anomenava Guidus de Monte rocherio, i hom acostuma a escriure'l en la forma afrancesada: Montrocher, que deu modificar-se en Mont-roquer, si es català, o bé Monroquero, en cas d'aragonès. Es dubta i es dubtarà mentre algú no emprengui una investigació sobre la seva vida. Les dades conegudes de l'autor es troben en els repertoris usuals: J. A. FABRICIUS, *Bibliotheca latina Mediae et Infimae latinitatis* III-IV [reprod. anastàtica 1962], p. 125; *Biografia Eclesiàstica completa* XIV, Madrid 1862, pp. 549-460; Félix TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1830, p. 429 (l'únic que adopta el cognom en una forma errada: Mon-roger o Monterogero); *Dictionnaire de spiritualité* VI (París 1967), p. 1303; H. HURTER, *Nomenclator litterarius* II, Innsbruck 1906 [reimpr. Nova York s/d] c. 612. El «Manipulus» conté en la primera part l'exposició dels sagraments en general i de sis d'ells en particular; en la segona tracta del sagrament de la confessió, i en la tercera —bastant breu—, exposa els articles de fe i els manaments.

L'interès que, per assegurar la consistència dels principals fils del canemàs que sostenia el teixit de la vida cristiana, s'ha apuntat breument amb uns textos jurídics que enfoquen la llum en l'àmbit del bisbat de Barcelona i, per extensió als altres del Principat de Catalunya, que d'ençà del 1316 formen amb exclusivitat la província eclesiàstica de Tarragona, val també per a la resta de les nacions medievals⁸.

2. Difusió del «Flos Sanctorum» al bisbat de Barcelona.

Aquell rector que en atenció al mandat sinodal del 1241 dedicava una part del sermó a exposar la fe i la moral, destinaria la resta del temps a explicar el contingut del tema triat de l'evangeli del dia o de qualsevol text bíblic, si les seves qualitats personals i preparació teològico-escripturística li ho permetien; més aviat m'inclino, però, a pensar que faria ús del fons pregon i amplíssim dels temes hagiogràfics i dels llibres que hi estaven enllaçats. D'aquí ve la importància

8. Valgui el cas de París amb un text relatiu als sagraments, obra atribuïda al bisbe Eudes de Sully i presentada com un sínode de principis del s. XIII, que va tenir una gran difusió i influència (àdhuc sobre el barceloní sínode del 1241: LINEHAN, *Pedro de Albalat* 13) als bisbats de l'oest de França i d'altres contrades. Vegeu el text amb una traducció francesa al costat, en Odette PONTAL, *Les Statuts synodaux français du XIIIe siècle. I. Les Statuts de Paris et le Synodal de l'Oest (XIIIe siècle)* (Col. de documents inédits sur l'histoire de France, section de philologie et d'histoire jusqu'à 1610, série in 8, v. 9), París 1971. En aquell àmbit geogràfic pesaren també, entre altres, les obres de Jean Gerson (1363-1429), el gran canceller de la Universitat de París, i de Pierre d'Ailly (1350-1420). Cal tenir present, si més no, la normativa establerta pels estatuts de Soissons de 1403 sobre el nivell acadèmic dels «escolars», consistent a saber unes pregaries, les veritats de fe, escriure i llegir, unes nocions de càlcul i els rudiments de la gramàtica llatina; i allò que urgien als rectors unes disposicions sinodals de Carcassona, del 1342, de cara a fer aprendre a la jovenalla el Credo, el Pater i els principals dogmes. Vegeu Paul ADAM, *La vie paroissiale en France au XIVe siècle* (Col. Histoire et Sociologie de l'Église 3), París 1964, pp. 143 i 91. Per a una panoràmica general, cf. Juan Francisco RIVERO RECIO, *Espiritualidad popular medieval*, dins *Historia de la Espiritualidad* I, Barcelona 1969, pp. 607-658; i Francis RAPP, *La Iglesia y la vida religiosa en Occidente a fines de la Edad Media* (Col. Nueva Clio. La historia y sus problemas 25), Barcelona 1973, especialment els capítols cinc i sis, en què, si bé es refereix a una època una mica posterior a la que estudiem, presenta una pauta de temes i una bona bibliografia. Vegeu també, V. Beltrán de HEREDIA, *La Formación intelectual del clero en España durante los siglos XII, XIII y XIV*, dins *Revista española de Teología* 6 (1946) 339-351, un estudi, amb sentor d'apologia, que recull les normes urgides als concilis ecumènics, provincials i sinodals i que aprofita dades publicades anteriorment per altres autors.

dels textos que, a semblança del que és objecte del present estudi, oferien material més que suficient al predicador i molt atraient a l'auditori, tan afeccionat tothora a escoltar exemples⁹. No d'una manera pas gaire diferent a la descrita actuació dels rectors de parròquies en les seves prèdiques dominicals i altres festes de guardar —52 diumenges i 35 festes l'any— o dels seus substituïts que celebraven la missa major (en les restants misses no s'acostumava a predicar), es comportarien aquells predicadors a qui el rector encomanava els sermons d'ocasions solemnes, de manera voluntària, o obligatòria en la quaresma, per tal d'oferir als fidels una formació més acurada, junt a la possibilitat d'acudir a un confessor extraordinari; la llei a aquest respecte concedia la primacia als framenors, i en segon lloc als altres ordes mendicants: predicadors, carmelites i trinitaris.

Al mig d'aquest ambient propici, la divulgació d'un recull extens i amè de vides de sants i la narració de miracles obrats per ells, era inevitable. Tals circumstàncies, unides a una gran unció de fe i a una admirable dosi de poesia, es donaven en l'obra de Iacopo da Varazze (Jacobus de Voragine, 1228/30-1298), titulada *Legenda Sanctorum*, dita també *Legenda aurea*, fruit de l'empenta madura d'aquell genovès ingressat en l'orde dominicà, que es mostrà altament dotat per a l'eloqüència ardorosa i bonica. Unia en el seu discurs una vena d'historicitat, conforme als cànons d'aleshores, tan diversos en això als actuals¹⁰. Uns erudits situen la redacció del dit llegendari el 1255, i d'altres, el 1266. Tan ràpida va anar la difusió del text original, redactat en llatí, que al cap d'uns catorze o vint-i-cinc anys, conforme a una o altra opinió, s'emprenia la tasca de traduir-la al català, mercès a l'activitat literària d'un autor afincat al Rosselló que estava

9. Hauria d'iniciar-se una investigació sobre el contingut dels sermons, atès que es troba documentació més que suficient als arxius de Catalunya. Entretant, hom pot tenir en compte el treball de Michel ZINK, *Le traitement des «sources exemplaires» dans les sermons occitans, catalans, piémontais du XIIIe siècle* (pp. 161-186), i altres estudis que figuren en el volum titulat *La religion populaire en Languedoc du XIIe siècle à la moitié du XIVe siècle* (Cahiers de Fanjeaux 11), Tolosa de Llenguadoc 1976, així com l'estudi de J. Th. WELTER, *L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du Moyen Age*, París 1927.

10. El 1292 es veié obligat a acceptar l'episcopat de Gènova. Va escriure, a més, uns reculls de sermons («Quadragesimales», «De sanctis», «De dominicis», «De beata Maria»), el llibre «Marialis» i, segurament, un «Chronicon Ianuense» sobre la història de la seva ciutat episcopal. Vegeu una breu nota biogràfica a *Enciclopedia italiana* XVIII 635-636, i H. HURTER, *Nomenclator litterarius* II 432-434.

en estret contacte amb els territoris propers de la banda sud dels Pirineus, segons sembla fundadament. D'ella procediria la versió a la llengua d'oc i, a través d'aquesta, la francesa, de manera que la traducció rossellonesa és la «primerenca entre totes les romàniques»¹¹.

De la versió catalana, que en les obres incunables (editades a Barcelona el 1494 i a València el 1496) va rebre el nom de *Flos Sanctorum* i modernament se la cita amb el de *Llegenda àuria*, es coneixen una desena de còpies, diversificades en dues famílies o més, amb la salvetat, però, que sols són tres els volums que contenen el text complet. A la vista de les altres còpies parcials que han arribat fins a nosaltres en nombre de set¹², puc afegir dos textos nous que contenen el tema de l'Assumpció de la Mare de Déu al cel, així com alguna notícia documental inèdita d'altres llibres que no han arribat. Esmento en el capítol de llibres perduts un *Ligender santoral*, la part dominical del qual el majordom de la Pia Almoina de la Seu de Barcelona, el 1489, va comprar al llibreter Gabriel Prats al preu de 17 sous, amb la finalitat d'entretenir amb la seva lectura els 288 pobres que cada dia dinaven al menjador de la dita obra benèfica¹³; i un exemplar del *Flos Sanctorum* que el clergue Bernat Petge àlias Mata, natural de Ripoll, va copiar el 1333 en compliment d'una comanda rebuda de mossèn Berenguer Batlle, beneficiat de la Seu i procurador de la Casa dels Malalts de Barcelona o Hospital dels Mesells, que havia de distreure i alleugerir els dolors dels leprosos residents a la casa, però se'n vegeren privats perquè l'amanuense, després d'haver cobrat una part de l'import, fugí de Barcelona amb el volum sota el braç¹⁴. Fos amb el text del bisbe de Gènova o d'un altre autor, no serà de més indicar que les 240 parròquies de la diòcesi de Barcelona de la primera meitat del s.

11. J. COROMINES, *Vides de Sants* I, p. XXII. Vegeu a les pp. XIX-XXII els arguments que posa a favor de la prioritat del text català. Cf. n. 23.

12. *Llegenda àuria de Jaume de Voràgine*, pp. XVIII-XLVII. Cf. n. 24.

13. En l'albarà escrit pel majordom, mossèn Ponç Salavia, el 14 de novembre, es fa constar que comprava «un libra appellat Ligender Santoral, la part dominical, per llegir al rafador de la Almoina» (ACB, Pia Almoina, *Albarans de despeses de 1489-1491*, f. 81v). Vaig recollir la notícia de Josep SANABRE, *El Archivo de la Catedral de Barcelona* (Los archivos eclesiásticos del obispado de Barcelona II), Barcelona 1948, p. 126, qui en publicà un resum molt lliure, com si la copiés textualment.

14. ADB, *Registre Comú* 5, f. 182v i 184r. Tot seguit de la fugida s'iniciaren els encercaments de captura, arran d'una ordre de recerca ordenada per l'ordinari de Barcelona el setembre d'aquell any 1333, amb precís d'actuació enèrgica demanada als bisbes de Vic, Girona i Elna, els territoris on se suposava que aquell s'havia amagat.

XIV eren obligades a posseir entre els llibres litúrgics un *Sanctorale*, conegut també amb el nom en català *Sentoral*, o el similar en llatí *Legendarium*, que rebia l'apel·latiu de *Legendarium dominicale*, si l'exemplar recollia biografies de sants la festa dels quals se celebrava en dia festiu. Moltes energies gastaren els bisbes Ponç de Gualba (1303-1334) i fra Ferrer d'Abella (1334-1344) en el seu intent que no en manqués en cap església, ajuntant als precos insistents uns seriosos avisos als fidels de cada una (sobre dels quals requeia l'obligació de contractar les còpies i de pagar les despeses subsegüents als amanuenses) que arribaven no sols a llançar la pena d'excomunió contra els morosos sinó també la d'interdicte del lloc amb el tancament de l'església i del cementiri a tot acte religiós públic. En un moment o altre d'aquell mig segle, malgrat tot, faltaren exemplars de Santoral en trenta parròquies del bisbat de Barcelona¹⁵. Ara bé, de les còpies existents, estimades en dos centenars i escaig, cap no ha pogut salvar el pas del temps. L'ha salvat, en canvi, a part els dos fragments esmentats, un gruixut volum de la catedral, que és un exemplar del *Flos Sanctorum* en llatí, del s. XIV¹⁶.

15. Trenta-dues notes es refereixen al *Sanctorale*, amb unes frases que s'ajusten a uns motlles a l'estil dels següents exemples: «Rector procuret quod Sanctorale et Psalterium fiant in ecclesia, cum nulla sint» (Sant Vicenç dels Horts 1304; ADB, VP 1, 6v); «Ecclesia patitur defectum in uno libro vocato Santorale» (Madrona o el Papiol 1314; ADB, VP 2, 26r); «Deficit unum Sanctorale» (Sant Esteve de Cervelló 1336; ADB, VP 4, 29v). En altres casos l'esmena del defecte era en curs, per exemple: «Per nunc parrochiani faciunt fieri unum librum vocatum Sanctorale, quo indigebat dicta ecclesia, et iam inceptum est fieri» (Sant Just Desvern 1343; ADB, VP 4 bis, 25v), i en altres, l'havien fet servir per a avalar un préstec: «Sanctorale... impignoratus versus Molendinos Regales» (Cervelló 1342; ADB, VP 5, 97v i 98r). En termes semblants s'expressen els textos que en dos casos reporten la forma *Sentoral*, en quatre la de *Legendarium* i en cinc la de *Legendarium dominicale*, de les quals tres relacionades amb l'església de Sant Miquel, de la ciutat de Barcelona. Podrien afegir-s'hi notes contingudes en altres manuscrits, com és ara la següent: «Item doní a XIII de dit mes (novembre de 1451) a mossèn Montserrat Torres, prevera, per dos coherns que avie acabats del Legender dominical: II lliures, VIII sous» (ACB, *Llibre de comptes de la Sagristia de 1451-1452*, f. 33r). Sobre aquests llibres i els altres que formaven la biblioteca litúrgica de les parròquies, vegeu la meua tesi de llicenciatura «El sentimiento religioso popular en el obispado de Barcelona de 1229 a 1344», inèdita encara.

16. ACB, Còdex 105. Manuscrit que l'any 1360 el canonge Guillem Montells regalà a la biblioteca capitular. Consta que aquest exemplar o un altre de semblant de la mateixa biblioteca fou relligat de nou l'any 1384 pel jueu Dedec: «Item —copio el text— li doní per ligar lo leccionari sentoral apellat le Flor, ab averias: VIII» (ACB, *Sagristia, Llibre de comptes de 1383-1385*, f. 42v). El text de la *Legenda sanctorum* va aconseguir tanta difusió que dels primers temps de la impremta es coneixen 70 edicions incunables (cf. els repertoris Hain, Copinger, Panzer, etc.); a la Biblioteca Universitària de Barcelona es guarden sis exemplars amb el text en llatí i un en romanç. La trama de l'episodi era present així mateix en els textos de les representacions escèniques de l'assumpció de Maria que se celebraven el 15 d'agost en moltes

3. *Fonts literàries del relat assumpcionista del Voràgine*

La tècnica emprada pel bisbe de Gènova en la confecció de les monografies històriques, es mostra clarament en l'episodi sobre la Dormició de la Mare de Déu: tria un text bàsic, l'adapta a la seva conveniència i hi intercala punts que treu d'altres obres. Es basà en general, hom afirma, en autors clàssics, a l'estil de sant Agustí, Cassiodor i Beda el Venerable, en obres de menor categoria, d'autor conegut o anònimes, i en llegendes d'origen divers. L'episodi que retén la nostra atenció beu a les deus abundoses dels evangelis apòcrifs, que se situen en el segon grup esmentat; de l'episodi, em refereixo naturalment al fragment que narra el conegut passatge marià de la mort i assumpció, i no pas a la sèrie de fets miraculosos que l'acompanyen i el complementen.

Com a obra bàsica el Voràgine se serví del text apòcrif del Pseudo-Melitó. És un escrit en forma de sermó, denominat «De Transitu Virginis Mariae»¹⁷, que s'atribuí falsament al bisbe de Sardes d'igual nom; és el que va aconseguir més fama i el que fou més divulgat a l'Edat Mitjana, d'entre els apòcrifs que amb el nom genèric «Transitus Mariae» s'ocupen d'exposar la mort de la Mare de Déu i les circumstàncies extraordinàries que l'envoltaren (tinguis en compte que en alguns relats no es parla de l'assumpció pròpiament dita). Se'n serví de manera que el copià literalment a vegades, i, amb més freqüència, va escollir algunes perícopes dels paràgrafs més llargs, així com se saltà algunes incidències, que ell estimaria innecessàries o bé que allargaven massa la narració. Acostuma a ser molt fidel a l'original i el resumeix amb precisió, quan convé, ni que sigui adaptant-lo al conjunt de l'explicació (de la idea continguda a la frase dels apòstols que canten com els àngels castiguen el poble amb la ceguera, el Voràgine passa a l'afirmació breu que el poble restà cec). En tal sentit, es pot dir que refereix amb exactitud, gairebé lletra a lletra, els passatges relatius al desig de Maria de veure el seu fill i l'anunci de l'àngel (llevat de la darrera explicació d'aquest, que l'autor resumeix tot traspasant la forma narrativa original a la de primera persona); en l'aplec dels apòstols, la visió del cos resplen-

esglésies (continua essent famosa a Elx la representació del Misteri) i d'ella s'aprofitaren alguns autors de literatura piadosa (Francesc Eiximenis, en la *Vida de Jesucrist*, relata la reunió dels apòstols i el fet miraculós esdevingut al poble jueu).

17. PG 5, 1231-1240.

dent de Maria difunta per part dels apòstols i de les tres verges que el renten, la conversa de Joan i Pere sobre quin d'ells havia de portar la palma (la traducció catalana abreuja la resposta de sant Pau, que el Voràgine copià de l'original), el prec del sacerdot a Pere i la resposta d'aquest, el mandat de Pere al sacerdot que agafi la palma i l'ensenyi al poble, el fet que els apòstols posen el cos de Maria en un sepulcre nou, l'arribada de Jesús, la seva salutació i el prec dels apòstols que preservi el cos de corrupció (el relat retreu sols les paraules essencials del text original); l'arribada de Miquel i la salutació de Jesús a Maria. Endemés d'aquests fragments, copia o resumeix del Pseudo-Melitó diversos incisos: la resposta de Joan a Maria, l'hora d'arribada de Jesús, el mandat d'aquest sobre el lloc on han d'enterrar el cos de Maria, l'entonació del salm per part de Pere (el text del salm va segons la versió antiga, naturalment), la ira i la frase dita pel sacerdot amb l'intent de tirar el cos a terra i l'episodi de les mans d'aquell enganxades al fèretre i el seu desenganxament seguit de dolor amb la resposta de Pere.

Pràcticament, doncs, el tram de la narració assumpcionista del *Flos Sanctorum* ve del sermó del Pseudo-Melitó. Ell, al seu torn, reflecteix una sèrie de dades comunes a tots els textos apòcrifs d'aital tema¹⁸, en particular aquells que testimonien un tronc comú datable al s. IV, com és ara el Llibre de Joan, un arquebisbe de Tessalònica que va viure en la primera meitat del s. VII¹⁹. D'aquest, que exposa de forma un xic diferent la majoria de punts esmentats, Voràgine en va treure el material de tres incisos que aquell no reporta: el desig de Maria de saber el nom de l'àngel que li anuncia la mort, i la resposta angèlica; l'advertiment de Joan als apòstols que cal evitar el plor al moment de morir Maria per tal d'evitar l'escàndol en el poble jueu, i l'esment de les llànties que cremaven. D'aquestes obres i de la bàsica, el Voràgine no en diu res directament.

18. És el cas del Llibre de sant Joan Evangelista (el Teòleg) i de molts altres. Vegeu la relació d'obres en José M. BOVER, *La Asunción de María. Estudio teológico histórico sobre la Asunción corporal de la Virgen a los cielos* (BAC 27), Madrid 1947, pp. 156-196 —relació d'obres i valoració del conjunt— i pp. 304-321 —edició dels fragments sobre l'assumpció de Maria—; Aurelio de SANTOS OTERO, *Los evangelios apócrifos. Edición crítica y bilingüe* (BAC 148), Madrid 3ª 1979, pp. 574-659 —el llibre del Teòleg, pp. 574-659; M. JUGIE, *La mort et l'assomption de la Sainte Vierge. Étude historique-doctrinale*, dins *Studi e Testi* 114 (1944), *passim*. Cf. Fridericus STEGMÜLLER, *Repertorium biblicum Medii Aevi I*, Madrid 1950, n. 164, pp. 135-139.

19. Edició d'A. de SANTOS, *Los evangelios apócrifos* 607-645. Cf. JUGIE, *La mort* 139 ss.

No diu res tampoc —de fet no calia— de les cites bíbliques que sembren la narració i que l'autor figura posar en boca dels personatges que intervenen en algunes escenes; concretament, n'ofereix tres, triades del llibre bíblic del Càntic dels Càntics; altres tantes les bestreu dels Salms (una cita va repetida en la carta dels Hebreus); dues són de l'evangeli de sant Lluc, i una, del llibre de la Saviesa. Hom podrà comprovar-ho en l'aparat crític, on s'afegeix, si escau, el text corresponent en llatí segons la versió de la Vulgata, per tal que el lector s'adoni de la fidelitat del traductor català a l'original en llatí.

El Voràgine esmenta pel seu nom, en canvi, dos autors: Epifani i Dionís. Primerament, manlleua dels escrits d'Epifani, un monjo que morí a principis del s. IX al seu monestir de Constantinoble, les dades concretes dels moments crucials de Maria, des de la infància fins a la seva mort als 72 anys d'edat (en contraposició —diu el mateix Epifani— a la hipòtesi molt estesa que en visqué sols 59). Es contenen en un sermó sobre la Mare de Déu²⁰. Amb ell inicia el relat. Trenca el fil de la narració, en un segon cas, quan vol adduir un argument de pes que avaluï històricament els fets esdevinguts als darrers moments de vida de Maria, i el cerca en Dionís Areopagita, qui hi assistí junt amb Timoteu —un altre deixeble com ell de l'apòstol sant Pau—, els apòstols, especialment Pere i Jaume, i una gran gernació de teòlegs, i ho va escriure en el seu llibre dels *Divinals noms*. Ho tragué, en efecte, d'aquest llibre²¹, per bé que hom sap avui que el va escriure un autor eclesiàstic dels ss. V-VI que amagava la seva identitat rera la personalitat d'aquell sant dels temps apostòlics; hom l'anomena Pseudo-Dionís.

Amb tot, resten alguns punts o incisos breus, incrustats al mig del relat o al final, la font literària dels quals no està encara esbrinada.

20. PG 120, 211-214. El sermó, que en la traducció llatina s'intitula «Sermo de vita sanctissime Deiparae et de ipsius annis», ocupa les columnes 185-216. Sobre la seva vida vegeu els estudis que cita JUGIE, *La mort* 258-259.

21. PG 3, 681-684. Pròpiament, el fragment és un parèntesi al mig de la frase amb què l'autor justifica que hagi escrit aquell text («De divinis nominibus») i d'altres a continuació del seu preceptor, sant Hieroteu, deixeble com ell de sant Pau. Diu així: «Cum et nos, ut nosti, et ipse plurimique sanctorum fratrum nostrorum, ad corpus illud, quod dedit principium vitae, Deumque susceperat, contuendum venissemus; aderat autem et frater Domini Jacobus, et Petrus, suprema ista atque antiquissima summitas theologorum, placuissetque post contuitum antistibus omnibus, pro virili cuique sua, infinita potentia praeditam divinae imbecillitatis bonitatem collaudare.»

4. *El text del Pujament de la Verge Maria al cel*

De la munió de còpies de Santorals i Llegendaris que corrien en l'Edat Mitjana i també en la Moderna, poc representa la desena que s'ha conservat en l'àmbit català (és de suposar que sortiran nous exemplars a mida que la tasca d'ordenament empresa als arxius eclesiàstics de Catalunya assoleixi fites d'eficàcia notable), i molt menys l'escasíssim nombre dels que pertanyen al territori diocesà de Barcelona. He esmentat sols una còpia completa en llatí, i dos textos parcials en català. I d'aquests dos, l'un conté la narració sencera de l'esdeveniment marià amb l'afegit d'un miracle sencer i la meitat d'un segon, i l'altre és una còpia inacabada, o millor, només iniciada; a més a més, aquest darrer ve a ésser una versió abreujada i «sui generis» del text comú, mentre que aquell segueix l'expressió originària amb fidelitat. Publico a continuació els dos textos precedits d'una descripció del llibret i dels fulls que el contenen respectivament, i afegeixo després unes consideracions d'ordre lingüístic que ajudaran a situar la còpia sencera en la tradició manuscrita dels exemplars coneguts.

L'exemplar de la narració completa del Pujament —que identificarem amb la lletra A— és el Còdex 178, número 5, de l'Arxiu Capitular de Barcelona. Aquest còdex, després d'ésser trobat enmig de papers no classificats, és un llibret de 16 folis, ben presentat amb un full de guarda antic a cada part i una coberta de pergamí relligada seguint el sistema medieval, posats pels serveis tècnics de restauració del mencionat arxiu, en substitució d'un simple full modern que el protegia a manera de camisa. La restauració comportà també la neteja dels fulls i la seva restauració, és a dir, foren reforçats i completats amb paper d'època els forats i fragments perduts, així com es va tenir la pruija de deixar ben visibles els testimonis de fulls que havien estat retallats ja abans que l'escriptor els utilitzés. Aquest, en efecte, se serví de dos plecs incomplets i plegats barroerament, compostos el primer de nou fulls, i de set el segon (els fulls tallats prèviament correspondrien al full cinquè del primer plec, i del segon, els fulls tercer, quart i cinquè), i ho deixà sense cobertes, o ho encobertà de manera senzilla, a tot estirar. El llibret es ressentí, naturalment, d'aital descurança, agreujada pel poc mirament rebut en èpoques posteriors, que afectà sobretot l'angle superior del tall i els primers i darrers fulls dels plecs, alguns sense traces d'escrit, sortosament.

Els fulls del llibret primitiu —no s'han de considerar els fulls de guarda col·locats actualment— oscil·len de mida entre unes extremes de 150/157 x 105/113 mm; cada cara conté 14/15 ratlles d'escrit. Els quatre primers fulls són en blanc. El text s'inicia, doncs, al foli cinquè i s'estroneja al tretzè, sense emplenar del tot el *recto* i deixant en blanc el *verso*, així com també ho són la resta de fulls, llevat de 14r que ofereix el text d'una poesia, no pas de tema religiós sinó de pastorel·la. La lectura del text no presenta dificultats especials, si hom està habituat a la lectura de textos medievals en català, remarcables en el present escrit, si de cas, per una manca greu de signes de puntuació, per l'ús de la juxtaposició de paraules, la separació inadequada i absurda de mots en dos o més grups de síl·labes, la unió de l'article amb el mot següent o del pronom amb l'antecedent, etc., a més de les petites llacunes per la pèrdua de fragments o a causa dels forats ocasionats per l'activitat destructora dels anobidis o per haver estat arrasades algunes lletres de retop de la feina devoradora dels lepismes. La tipologia de l'escriptura és una derivació de la minúscula clàssica gòtica del s. XIII, molt avançada però, de manera que pot situar-se cap a mitjan s. XIV. No s'hi troba ni una sola nota o rastre que permeti de besllumar la possible paternitat material del breu opuscle. Pel tipus de cal·ligrafia no sembla que es produís als escriptors habituals de la Seu, ans fa pensar en una procedència forana.

Al llibret, el text no porta el títol, sinó que enceta la narració amb els mots que bé poden suplir-lo de forma precisa i adequada: *Lo pugament de la Verge Maria en lo cel*. La seva importància, que poca seria en relació amb el conjunt de la *Llegenda àuria*, que és composta de dos centenars i mig de pas de vides de sants, s'acreeix pel fet que testimonia una versió a través d'una família molt propera a la traducció primera. La narració present no és sencera tampoc en comparació amb la de les altres còpies, car l'escrit es talla a mitja explicació del segon dels miracles que en l'original llatí i en les versions catalanes senceres es contenen obrats per intercessió del vestit de la Mare de Déu que restà al sepulcre quan ella se'n pujà al cel. Publico, tanmateix, tot el text, una bona part del qual havia vist la llum pública en una acurada transcripció que efectuaren els arxiviers catedralicis, doctors J. Oliveras i E. Cots anys enrera²². He

22. El treball fou publicat sense noms d'autor, amb el títol *Textos asuncionistas de nuestro Archivo Capitular: De assumptione Beate Virginis. Versión catalana anónima del anterior apógrafo (fragmentos)*, dins *Scrinium. Publicación periódica del*

seguit les normes habituals de transcripció de textos catalans, com és ara dotar d'accent diacrític les paraules que ho precisen, i les frases, de signes de puntuació, o bé assenyalar entre parèntesis angulars les lletres o paraules oblidades pel copista, entre parèntesis quadrats els textos suplerts a les llacunes i forats, i entre parèntesis normals, les lletres sobrerres; com a cosa peculiar, que he vist en altres autors, he adoptat el criteri d'escriure Jesú-Crist en una forma que recorda l'abreujament de l'original segons l'habitual mòdul en llatí (Jhesu Xrist, literalment).

La transcripció del text va acompanyada de notes crítiques relatives ja sia a la lectura sobre retocs de mots i esmenes de paraules o de formes de dir, que són obra del propi copista com a demostració d'una gran descurança o una greu inexperiència del seu ofici o d'una segona mà, ja sia a les variants del text, per comparació d'aquest amb les dues versions ja publicades (París = P i Vic = V) i la inèdita (Barcelona = B), de què parlaré a continuació.

[LO PUGAMENT DE LA VERGE MARIA EN LO CEL]

(F. 5r) Lo pugament de la Verge Maria en lo cel [e]n q[ui]na manera sie fet, é(s) enseyat per un lib[re] dat [a] sen Jhoan avangalista. Cant tots lo[s] apòstols] for[en anat]s per dive(r)ses parti[des del món, la] Verge Maria romàs en .I^a. cas[a, que és costa] lo mont [de Sion:] que av[ia] visitats los locs del se]u fil, co és, lo l[o]c [del bapisme e del del]juni e de la pasió [e de] la [sepultura e de la re]surecció e del seu p[ugamen]t [ca]nt pugà en lo

Archivo y Biblioteca Capitular de la S.I. Catedral de Barcelona 1 (gener-març 1951) 3-6. S'hi publica el text del Voràgine en llatí, segons el Còdex 105 citat a la n. 16, i la transcripció d'una gran part de la traducció catalana, que ara s'edita sencera. Des d'ací, em plau de fer públic el meu agraïment al doctor Josep Romeu pels suggeriments que va tenir a bé de fer-me sobre la transcripció del text.

NOTES CRÍTIQUES

Hi recollim els advertiments que imposa l'estat del text en el document original i també les divergències de lectura amb els textos paral·lels editats o inèdits. En els casos de mots usats freqüentment, ho anotem només una sola vegada, amb un advertiment d'abast general, si cal.

1. Del puyament de la Verge Maria en lo cel, P; Del pujament de la Verges Maria, B; Del pujament de la Verge Maria, V.
2. pugament] puyament, P; pujament, B i V.- Verge] verges, B; verga, V.- sie fet é(s) enseyat] sia feyt és enseyat, P; sia feyt és enseyat, B i V.
5. mont] munt, V.
6. co] so, P, B i V.

- cel. Segons que diu Epiphànius, Santa Maria vics .XX. e .IIII. ays après la pasió del seu fil; e recont[a] que (e)la benauyrada Verge era en esda[t de .X.] IIII. aynas can conceb Jesú-Crist; en lo .XV. l'infantà, e estec .XXX. e .III. ayns après la mort del seu fil Jesú-Crist; hon (f. 5v) [segons] aquet quonte cant ela morí era [en esdat de] .L.XXX. e .II. ayns. Preïquaren los apòstols [en Judea] en aqueles partides, segons que à'n l[es Ystòrie]s eclesiàstiques.
- 15 [Fo un dia] que el[a] hac tan gran desig del seu [fil, que'l seu coratge] fo molt [mo]gut a plorar, per co cor [no's podia sufferir de la] conpaya del seu fil. Per què un àngel [li apparech ab molt] gran resplendor, e saludà-la ab honor [axí con] a mare del Seyor dién: «Déu te sal, beneeta. Rebén la benedicció d'aquel(a) qui menà la salut a Jacob. Vet un ram de palma,
- 20 Dona mia, que yo t'é aportada de paradís, e fer-la-às aportar davant lo [te]u lit après tres dies cant la tua ànima sirà exida del teu (f. 6r) c[o]s; e sàpies que'l teu fil t'espera axí com a mar[e] honrada.» E Santa Maria li respòs: «Si yo é trobada [grà]cia denant tu, prec-te que'm digues lo teu [nom. Més] sobretot te prec que'ls fils e'ls frare(s) meus los ap[òstols] sien agusta
- 25 ab mi, per co que eu los vega ab los me[us ulls c]orporals, e que éls me

8. Epiphànius] Epifano, P; Enpiffanus, B; Epifanus, V.- vics] visc, P; visch, B i V.

9. benauyrada] benesurada, B; benuirade, V.- esdat] etat, P; edat, B; adat, V.

10. conceb] concebec, P; resebec, B; concebé, V.

11. après la mort del seu fil Jesú-Christ; hon] e après la mort de Jhesú Christ visc XXIII ayns. Hon, P i B. (*aquest presenta les variacions respectives de visch, ayns i E segons*); e après la passió de Jhesuchrist ella visch .XXIII. ayns. On, V.

12. ela] repetit abans de cant i ratllat.- L.XXX. e .II. ayns. Preïquaren] LXXII ayns. Emperò pus versemblant és que sia so que's lig en autre loc, que ela visc .XII. ayns après son Fil e que avia .LX. ayns quant se morí; e aytants ayns presiqueren, P; LXXII ayns. Emperò plus ver sempla que sia so que's lig en autres lochs, que ela visch XII ayns après son fil e que avia LX ayns quant se morí. E aytants ayns presicaren, B; LXII ayns. Emperò pus ver sembla que sia ço qui's lig en altra loch, que ella visch XII ayns après son fill e que avia LX ayns quant se morí. E aytants ayns preïcaren, V.-

14. eclesiàstiques] scolàstiques, B; escolàstiques, V.

15. hac] ho omet P; ach, V.

16. a plorar] escrit a l'interlineat amb un senyal d'advertiment.- que'l seu coratge... fil] ho omet P.- conpaya] escrita a l'interlineat la terminació «er»: conpayer.

17. Per què un àngel li apparech] per què li aparec un àngel, P; per què .I. àngel li apparech, B; per què hun àngel li aparech, V.

18. con a mare del Seyor dién] con a mare del Seyor ni co a regina dién, P; com a mare del Senyor disent, B; com mare del Senyor dient, V.- beneeta] literalment bene.eta; beneseta, P.; beneyta, B i V.- Rebén] resebén, B; reebén, V.

19. menà] escrita a l'interlineat una «a» a sobre de la «e»: manà.- vet] vec-te, B.

20. Dona mia] Dona e Senyora mia, B.- yo] eu, P i B; io, V (*algunes vegades jo.- t.é] te-y, B.- fer-la-às] fer-l-às, B i V.*

21. tres] repetit abans de après i ratllat.- sirà] serà, P, B i V.

22. teu] a sobre del mot hi ha un senyal d'abreviatura com si hagués de llegir-se tene, que no té sentit.

23. trobada] trobade, V.- prec-te] prech-te, B i V.- que-m] que, P.

25. vega] veyta, P, B i V.

- senblasen, e que éls presenten la mia [àn]ima a Déu. Prec que a la mi-
 ànima ca[n] ex]irà del meu cos no vega negun esperit terri[b]le [ni n]o
 ag[en] po]der en mi.» E l'àngel li dix: «Per què [desiges a] saber, D[on]la
 mia, lo meu nom que's maravelós e gran? Vet[-te] que totz los apòstols
 30 s'agustaren (*sic*) vui ab tu, qui't soboliran honradament, e en presència
 d'él(s) retràs l'esperit a Déu, car aquel qui la profeta de Judea portà en .I.
 pèl en Babilònia, e él sobtament porà adur los apòstols a tu en .I. movent.
 E ¿per què às tu paor de malignes esperitz a veser can tu ages trissat lo cap
 del diable e l'ages (f. 6v) [des]pulat del seu poder? Enperò sia feta la tua
 35 [vo]l[en]tat, axí que no'ls veges.» E aycò dix l'àngel e [anà-se']n al cel ab
 molt gran lum, e la palma que [l'àn]gel li adux, resplandia de molt gran
 resplandor; [e]ra la verga molt vert, mas les fules d'ela eren resplandens
 com estela matinal.
- Fo feta en aquel temps que, dementre que sen Jhoan presicave en
 40 Epheso, que sobtament fo o[ÿt] g]ran [br]ugit del cel, una nuul resplandent
 sobtament resebé, e s[e'n] portà sent Jhoan, e'l posà denant la porta de la
 quasa on estava Santa Maria. Per què él se'n e<n>trà dins, e saludà la Verge
 molt ho<n>radament. E cant Santa Maria lo vesé, soptament e molt ne fo
 esbayda; e per gran gog que ac se'n plorà fortment. E dix a sen Joan: «Fil,
 45 sies remenbrant de les paraules del teu maestre, qui'm comanà a tu com (f.

26. senblasen] sebelesquen, P i B; sabullesquen, V.- éls presenten] l'acabament verbal és degut a una esmena posterior que dóna sentit complet a la frase; ells presents, reta io la mia ànima, V.

27. terrible ni no agen] terrible ni maligne, P; maligne ni terrible ni agen, B; terrible, ne no agen, V.

28. Per què desiges a saber... que-s] per què desiges a saber lo meu nom, Dona mia, que és, P.

30. soboliran] sebeliran, P i B; sabulliran, V.

31. car... Babilònia] cf. Dan 14,35.

32. pèl] cabeyll, V.- sobtament porà] literalment sobtament per; sobtament, ses dupte, poyrà, P; sobtament poyrà, B; soptosament porà, V.- en .I. movent] la lectura de movent sembla segura, tot i que la part central de la segona síl·laba és mig destruïda; en moviment, P; en .I. moment, B; en hun moment, V.

33. paor de malignes esperitz a veser] paor de veser los malignes esperits, P; pahor de veser los malignes sperits, B; pahor de vaer los malignes esperits, V.- trissat] trenchat, B; trencat, V.

34. feta] feyta, P i B.- la tua volentat] teva, B; voluntat, V.

37. verga... vert], la «a» de verga és escrita en un espai superior però tocant una «e»; vergua... vert, P; verga... verda, B, la «a» de verga és sobrescrita a una «e»; vergua molt verda, V.

38. com estela matinal] con estela matutinal, P; com a stela matutinal, B.

39. presicave] presicava, B; preïcave, V.

40. una nuul] substantiu escrit a l'interlineat en substitució d'un primer mot rascat i il·legible; una nul, P; .I^a. nivol, B; huna nuu, V.

41. resebé] a l'interlineat es llegeix; te rebí; raubí, P i B; reebé, V.

42. Santa Maria] Verge Maria, V (gairebé sempre).

44. esbayda] esbalausada, P; esbalesida, B; esbalahida, V.- gog] gaug, P i B; goig, V.

45. maestre] masestre, P i B; maestra, V.- qui'm comanà... fil] cf. Jo 19,26-27.

7r) a mare, e tu a mi com a fil. Vet-te que jo som apelada per lo [Seyor], e deg exir d'aquesta natura. Per què yo't coman la cura d'ex [meu] cors; que yo è oÿt dir que'ls jueus dien entre sí: '[Espe]rem-nos, barós frares, entrò que aquela que aportà Jesú-Crist sia morta, e eprenam lo seu cors, e-n-
50 après la <cremem>'. Mas tu, fil, faràs portar aquesta palma denant lo meu lit cant portaretz lo meu cors al sepulcre.» E sant Jhoan li dix: «Molt volria que totz los apòstols fosen ací, per co que totz te sobolíssem, l[au]san Déus honradament.»

Totz l[os] apòstols foren aportatz dels locs hon presicaven per les nuls, e
55 foren posats denant la porta de la casa hon estava Santa Maria. E cant se veer(e)n ensem aiustats, eils se marvelaren disén: «Quina cosa és aquesta per què'ns som ací ajustatz, lo Seyor, ensem!» Per què sen Jhoan dix a éls en axí: «Sapiatz, (f. 7v) frares, que nostra Dona se deu partir de nós per mort corporal; per co que al poble, qui ó veuria, no se'n torb, [e
60 di]ga: 'Vet-vos aquests com temen mort, que presiquen al altre resureció'.»

Recomta sen Dionís, qui fo dicípul de sent Pol apòstol, en lo libre dels Divinals noms, que'ls apòstols s'aiustaren totz quant Santa Maria s'adormí, e cel dyu que'y fo; e diu que cascú féu sarmó a lausar de la Verge e de Jesú-Crist. E dix en axí a sen Timotheu: «Nós avem conegut en tu que m(ol)tz sants nós ajustem a la visió del cors de la Verge, que resebé Déu.»
65 E aquí era present sent Dionís e sent Jacme e sent Pere e gran sobirana dels (teologians). Enaprés fo vist que totz los àngels per ella loaren Déu altament e cantant ab resplandens faycons e molt plaent, (f. 8r) mas cantan

46. jo som] *el traç darrer de la «m» no és clar*; eu són, P i B; io són, V.- apelada] *appel-lada*, B; *apel-lade*, V.

48. è oÿt] *è afegit posteriorment*; he ausit, P i B; he hoit, V.

49. aportà... morta] *les «r» són escrites a l'interlineat*.- eprenam] *prenguem*, P; *prengam*, B i V.

51. lo meu cors] *lo cors meu*, P.

52. ací] *aysí*, P i B; *ací*, V.- sobolíssem] *sebelíssem*, P i B; *sabullíssem*, V.

54. presicaven] *preïcaven*, P; *preicaven*, V.- les nuls] *les nivols*, B; *les nuus*, V.

55. posats] *pausats*, P i B.

58. dix a éls en axí] *ixí a éls*, P; *axí a ells*, B i V.- nostra] *la «a» és escrita a l'interlineat*.

60. diga] *literalment [di]gna*.

61. Pol] *Paul*, P, B i V.

63. cel dyu] *él diu*, P i B; *ell diu*, v.- féu sermó a lausar] *fe sermó a lausor*, P; *fe son sermó ad honor*, B; *féu sermó a lahor*, V.

64. Timotheu] *literalment Simotheu*.

65. moltz] *el copista sols va escriure tres lletres mtz*; molts, P, B i V.- sants] *la «t» és escrita a l'interlineat*.- cors] *cor*, P.- resebé Déu] *resebech Déus*, B; *reeb Déus*, V.

66. sobirana dels teologians] *literalment trologias*; *sobiranesa dels theologians*, P; *sobiranesa dels tehologians*, B; *sobiranesa dels theologians*, V.

67. fo] *repetit i rascat*.- loaren] *lausaven*, P; *lausaren*, B.

68. molt plaent, mas cantan l'anpugen al cel] *e molt plasent e cantan la puyaren al cel*, B; *e molt plasent cantant la se'n pujaren al çel*, V.

l'angepugan al cel.

- 70 Quant Santa Maria ve[*g*] los apòstols ajustats, elo beneït Jesú-Crist, e emig [*dels*] apòstols ela's posà, qui estaven ab lànties ardens [*e* ab ciris] <*c*>remans. En aviró de la tersa hora de la nuit, Jesú-Crist venc ab totz los àngels e ab totz los patriarches e ab los martis e ab los confesos e ab lo cor de les verges; e totz eils s'aordenaren davant lo lit de la Verge tots cantan,
- 75 e lausen Déus altament. E axí éls totz li feren, cant la soboliren, molt gran honor, car Jesú-Crist primerament comencà cantant, dient: «Vine, eleta mia, e posaré a tu en la mia cadira, car yo é cobeeyada la tua presona, e l(*a*) tua belea.» Ela li respòs dient: «Yo é aparelat lo meu cors, Seyor.» E adoncs totz aquels (f. 8v), qui eren venguts ab Jesú-Crist, comencaren
- 80 dolcament a cantar diens: «Ací és aquela que anc [*no sa*]bé que fo negun faliment, e reebé fruyt en esguardament de les santes ànimes.» E ela cante en si metexa dient: «Totes les generacions me diran beneeta, per co car aquel qui és poderós m'à feta gran, e'l sant nom d'él.» E adoncs lo Cantor de tots los cantadors ab gran noblesa cantà dient: «Vine de Líbano, esposa;
- 85 vine de Líbano, vine, e siràs coronada.» Ela li respòs dient: «Vet que yo venc, cor en lo cap del libre és escrit de mi que yo fesa la tua volentat, Déus meu, e car s'alegra l'esperit meu e(<*n*> tu, Déus meu, Salvador meu.»

70. elo beneït] ela benesí, P; ela benesich, B; ella benehí, V.

71. posà] pausà, P i B.- lànties ardens] làmpeses ardens, P; làntrees ardents, B; lantes ardents, V.

72. En aviró de la tersa hora de la nuit] En aviró de la IIIª nuyt, P; En gir e entom de la .IIIª. hora de la nuyt, B; En gir de la terça ora de la nuyt, V.

73. cor de les verges] *literalment* cor de la verge.

74. s'aordenaren] s'acorderen, P; s'aordonaren, B; se ordonaren, V.

75. feren] feseren, P; faeren, V.- soboliren] sebeliren, P; sabeliren, B; sabolliren, V.

76. eleta] eleguda, P; elegida, B; aleta, V.

77. posaré a tu] pausaré eu tu, P; pausarey eu en tu, B; posaré io en tu, V.- cobeeyada... e'l tua belea] *hi ha ratllat un* sua; cobeseyada... e la tua belesa, P; cobeseyade la teva persona e la teva belesa, B; cobeegade... la tua ballea, V.

79. qui eren venguts ab J.C.] qui eren ab J.C. venguts, P; vanguts, V.

80. diens] *literalment* dieens; Ací... ànimes] *traducció de Sa 3,13*: «Et incoinquinata, que nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctorum».

81. en esguardament] *ho omet* P; en esgardaments, B; en asgardament, V.- ela cante en si metexa] ela cantà de si mateixa, B; ella cantà de si mateixa, V.

82. Totes... d'él] *Lc 1,48-49*.- diran] *literalment* duna.

83. e'l sant nom d'él] *és traducció literal del text en llatí*: «et sanctum nomen eius»; d'eyll, V.- lo cantor de tots los cantadors] lo cantor de tots los cantors, P i V; lo cantador de tots los cantors, B.

84. cantà] *la terminació «a» és afegida a l'interlineat*; cantan, V.- Vine... coronada] *Ct 4,8*: «Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano, veni, coronaberis».- Vine de Líbano, esposa] Veni de Libano, esposa, P; Veni de Libano, sponsa, B.

85. siràs coronada] seràs coronada, P; et coronaberis, B; seràs coronade, V.- vet... meu] *Sal 39,8-9 i Lc 1,47*; cf. *He 10,7*: «In capite libri...»

86. cor] car, B i V.- fesa] fassa, P, B i V.

- E axí la ànima de Santa Maria exí del seu cors, e se n'anà en l'abiesa del seu fil, perquè no sentí (f. 9r) neguna dolor de carn ni de neguna corepció.
- 90 E dix nostre Seynor als apòstols: «Aportatz lo cos de la Verge, mare mia, en la val de Josaphat, e sobolitz-[]a aquí en un sepulcre nou, que aquí trobaretz; esperatz-me aquí tro al terç dia que yo torn a vós.» E mantinent la enrevironaven e flos e roes, so és, los honrats martis; els liris de les vails, so és, les conpayes dels àngels, e dels confesós e de les verges. E
- 95 après ela, cantaven los apòstols dient: «O Verge, molt sàvia, en qual loc vas! O Dona, ages memòria de nós.» E adoncs als cans d'aquels qui se'n pugaven, la companya qui romàs, maravelats, cantan anaren envés ela, e veeren lo Rey seu qui portave la ànima de la Verge en la sua abiesa. (f. 9v) Per què totz estan maravelats e cridaren altament dient: «Qui és aquesta
- 100 qui se'n puga del desert, habundan en delitz, e és pa(u)sada sobre'l seu amat?» E cels qui la aconpayen lus resposeren diens: «Aquesta és la molt bela entre los fils de Jerusalem; axí com la veetz plena de caritat e d'amor, en axí és alegre reebuda en lo cel en la dextra del Fil, en la cadira de glòria és aloquada.» Los apòstols veeren la sua ànima ab tan dran resplandor que
- 105 neguna lengua mortal no ó poria recomtar.
- E cant les tres verges, que aquí eren, agren desputat lo seu cors per lavar, lo seu cors resplandie tan fort que no la podien guardar ni veer; e fo aquí aquela clardat tan longuament entrò lo cors (f. 10r) d'ela fo lavat.
- E'nprés los apòstols reseberen lo seu cors ab gran reverència, e'l posa-

88. en l'abiesa] *la lectura de la «i» és clara; a la brasa, P; en la brassa, B i V.*

90. mare] *sobreposat al mot primer que deia «Maria».*

93. enrevironaven] *enreneren, P; enrevironaren, B; anrevironaren, V.*

95. cantaven] *cantaven cridan, P, B (després d'apòstols afegeix discent) i V.*

96. E adoncs als cans d'aquels qui se'n pugaven] *podria llegir-se als cans com a sinònim de als cans, però aquella lectura sembla més adient amb el text en llatí: «Tunc ad concentum ascendentium»; E adoncs alguns d'aquels se'n puyaven, P; E adoncs alguns d'aquels qui se'n puyaven, B; E adonchs als cans de-quells qui se'n pujaven, V.*

97. cantan] *cridan, V.*

98. veeren] *veseren, P i B; vaeren, V.- en la sua abiesa] en la sua brasa, P; en la seva brassa, B; en lo seu bras, V.*

99. Qui... amat] *Ct 8,5: «Quae est ista quae ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum?»*

100. del desert *ho omet V.- habundan en delitz] és ratllat un del escrit abans de en; abundantment en delits, P; abundant en delits, B; abundant en delits, V.*

101. resposeren] *responien, P i B.*

102. veetz] *vesès, P; vesets, B; vaets, V.- plena] literalment plena.*

103. axí és alegre reebuda] *ayxí alegre és resebuda, P; axí alegre és resebuda, B; axí alegre és reebuda, V.*

104. ànima] *la síl·laba «ma» és escrita a l'interlineat en substitució d'una lletra (una «p»).*

107. podien guardar ni veer] *pogren guardar ni veser, P; podien gardar ni veser, B; pogueren guardar ne vaer, V.*

109.- apòstols] *la primera «s» és escrita a l'interlineat.*

110 ren sobre'l lit. E dix sent Jhoan a sen Pere: «Tu portaràs aq[ues]ta palma davant lo seu cors, per co cor Jesú-Crist t'à asordenat a pastor sobre nós.» E sent Pere li dix: «Tu la deus mils portar que yo, per co cor tu és elet verge per lo Seynor, e és digna cosa que'l verge port la palma de la Verge. E tu, frare, te repausist sobre'l pitz del Seynor, e d'aquí fust ple de gràcia e
115 de saviesa; per què és justa cosa que tu qui reebist tan gran do del seu fil, que doncs a aquesta Verge plus d'onor, per què tu deus portar aquesta palma de luud dena(n)t lo lit, e yo portaré lo seu cors ab los altres.» «Oc, e yo —dix sent Pau— la portaré ab vosaltres.»

E axí con eils levaren lo lit, sent (f. 10v) [P]ere comencà de cantar dient:
120 «Ix Ysrael de [E]gipte.» E tots los altre(s) canten aquelò meteix. Mante-
nent nostre Seynor cobia lo lit e'ls apòstols ab una nul, axí que hom no'ls veia. E foren aquí presents los àngels, qui cantaven suaument ab los apòstols. Per què totz los hòmens de la ciutat foren molt mogutz per lo
125 plaent cant que o'ya; e coregueren fora la ciutat per veer què era, e veeren
que'n aportaven Santa Maria los dicípols de Jesú-Crist; per què totz corre-
gren a armes diens: «Venits-ne tots e ociam tots los decípols de Jesucrist, e cremem lo cors qui portà l'enguanador.» E el príncep del(s) preveres asò
veent, fo mo(l)t esbàit, e irat dix: «Veus lo tabernacle d'aquel qui nós e tot
(f. 11r) nostre linatge à torbat, quina glòria reebrà!» E [cant] acò ac dit, èl
130 posà la mà al lit, per co que gitàs [lo cors] en terra. Mas mantinent li
secaren les ma[ns e's ten]gren al lit, axí que'l penyava per què fo molt
trebat de gran dolor que avia; e tot l'altre poble qui aquí era, tornà sec. E'l
príncep dels deveres (e) cridava dient: «Sent Pere, no'n desempàs en aques-
tes tribulacion(s), ans te prec que tu prec D(é)us per mi: membrar te deu

111. davant lo] *ratllat el mot aquest que hi és intercalat.*- asordenat a pastor] haordonat per pastor, P; adordonat per pastor, B; ordonat per pastor, V.

112. elet] elegut, P; elegit, B; alet, V (*a continuació omet l'incís següent: per lo Senyor... Senyor*).

114. te... Seynor] *cf. Jo 13,23 i 25.*- repausist] repausest, P i B; reposest, V.

115. per què] *literalment* perqus.- cosa] causa, P i B (*sempre*).

117. luud] lud, P; lune o lime, B; luu, V.

119. eils] éls, P i B; ells, V.- comencà de cantar dient: «Ix Ysrael...»] comensà a cantar dién: «Hixí Israel...», P; comensà de cantar disent: «Ixí Jherusalem...», B (*amb el nom de lloc errat evidentment*); «In exitu Israel...», V.

120. «Ix... Egipte»] *Sal 113,1.*- canten aquelò mateix] cantaven aquelò mateix, P; cantaren aquelò mateix, B; cantaren allò mateix, V.

121. cobia lo lit e'ls apòstols ab una nul] lo lit cobrí, e'ls apòstols, ab una nul, P; cobrich lo lit e tots los apòstols ab una nívol, B; cobrí lo lit e los apòstols ab huna nuu, V.

122. veia] vesia, P i B; veyà, V.

123. los] *és escrit a l'interlineat.*

124. coregueren] corregren, P i B; corragueren, V.

125. los] *és escrit a l'interlineat.*

126. ociam] auciam, P i B; hociam, V.

127. cremem] *literalment* romani.

129. reebrà] receb ara, P; resebrà, B; reeb ara, V.; *en llatí: «nunc accipit».*

132. poble] pòbol, P i B.

- 135 en qual manera jo t' agudé cant la serventa portera t'acusava.» E sent Pere li dix: «Nós avem a fer molt e sobulir aquesta Dona, per què no podem entendre a la tua cura; mas si tu creus en Jesú-Crist, qui aquesta Dona portà, mantinent siràs guarit.» E'l príncep li respòs dient: «Jo creu que (f. 11v) Jesú-Crist és ver fil de Déu, e que aquesta és sua santa mare d'él.»
- 140 què mantinent [les] mans se partiren del lit, mas los bracos li romaseren secs, e la dolor que no's partiren d'él. Per què sen Pere li dix: «Baysa lo lit, e digues: 'Jo creu en Jesú-Crist, lo qual aquesta Dona portà, (e) après lo part estec verge'.» E cant ó ac dit, él fo guarit. E sent Pere dix-li: «Prin la palma de les mans de nostre(s) frare(s) sent Jhoan e posa-la sobre lo poble
- 145 qui és ensegat, e cel qui vol creure e(n) Jesú-Crist, porà veser per tostemps.»
- E'ls apòstols, qui portaven la Verge, posaren lo seu cos al moniment, e eil(s) pausaren-se costa él. E en lo terç dia Jesú-Crist venc (f. 12r) aquí ab moltz àngels, e'ls saludà dient: «Pau [sie ab] vós». Ceils li responen:
- 150 «Glòria sie ab tu, Seynor, qui [sol] fas grans maraveles.» Enaprés él dix als ap[òstols]: «Quina honor vos pensats que jo do a la mia mare?» E'ls li dixeren: «Justa cosa és, Seynor, que axí con tu, vencuda la mort, recnes en per tots tems, que axí resusits tu la tua mare e que la alocs en la tua dreta part en per tots tems.» E aycò él los atorguà, per què sent Miquel fo
- 155 aquí mantinent, qui s'enportà denant Déu l'ànima de Senta Maria. Yadons lo Salvador parlà dient: «Leva, proïsmia mia, coloma mia, tabernacle de glòria, vexel de vida, temple celestial. E axí com tu no sentiyst neguna carnal de detemtació, en axí lo teu cos no senta cor(e)pció e(n) lo

135. *acusava]* la síl·laba «cu» és escrita a l'interlineat a sobre del mot, el qual és partit en dos grups, amb el segon de lectura no massa clara.

140. *los bracos li romaseren]* los brases li romayren, P; los brassos li romaseren, B; los brassos li romaseren, V.

141. *Baysa]* literalment posa; baysa, P i B; beza, V.

143. *dit]* ho omet P.- E sent Pere dix-li] ho omet V.

145. *vol creure]* volrà creyre, P i B; volrà creura, V.- *porà]* la terminació «a» és escrita a l'interlineat; poyrà, P i B.

147. *e eils pausaren-se]* literalment e sil pausaren-se; e-s pauseren, P i B; e posaren-se, V.

149. *Ceils li responen]* E éls li respoyren, P; E éls li dixeren, B; E-lls li resposeren, V.

150. *Glòria... maraveles]* *Sal 71,18:* «Benedictus Dominus... qui facit mirabilia solus».

152. *axí con tu... per tots tems]* ayxí con tu, vencuda la mort. regnes em per totstems, e que ayxí ressucits tu la tua Mare e que la alocs en la tua dreta part en per totstems, P; axí con tu, vensuda la mort, regnes en per los temps, que aysí ressucites la tua mare (e) que la alochs en la destra part en per tostemps, B; axí com tu, vençuda la mort, regnes em per totstems, que axí ressucits tu la tua mare, e que la alochs en la tua dreta part en per totstems, V.

153. *axí]* segueix després una «s» sola i ratllada.

155. *Maria]* la «i» és escrita a sobre de la «r».

156. *Leva...]* cf. *Ct 2,10.*- proïsmia] prusma, P; persona, B; proïsmie, V; en llatí: «proxima».

monoment.» Mantinent lo seu cors en l'ànima exí del (f. 12v) moniment, e
160 se'n pugà al cel gloriosament ab los àngels.

On con sen Tomàs no'í fos aquí present cant hom la sobolia, anc no volc
res creure que els altres li comtaren. Per què soptament li venc del cel la
cinta an què era cint lo cos de Senta Maria perquè cregués que'l seu cos era
pugat sus el cel. Tot l'altre vestiment era romàs (al vas).

165 Una partida del vestime(n)t, es dit que feren aytals miracles. Con lo
duc de Normandia agués la ciutat de Carona asetiada, lo birbe de la ciutat
féu seyera en una lanca de un guonela de Senta Maria, que hom servava
aquí honradament. Am(b) tot lo poble, él exí defora quontra los enemics. E
mantine(n)t los enemics foren ensegats (s)ens tot pensament. Estava lo
170 birbe tot espaordit. E cant ho veseren acells de la ciutat (f. 13r) citat, tots
dixeren que jutge de Déu era, e destroïren [tots] los enemics; per què
desplac molt a Senta Maria, [he fo] provat per co quan perderen la guonela
de ver, els [ene]mics qui cobraren lo veser.

A la revelació de senta Elisabet és lost que en axí com ela era una vegada
175 raubida en esperit, ela veé un sepulcre en un loc molt luy, qui era molt
enluminat, en lo cal avia una semblanca de femna; estaven-li de costa gran
multitud d'àngels. E après poc de tems aquela fembra s'í dresava, e's levava
molt alt ab los àngels, qui li estaven de costa. E'naprès venc ves ela un
baró del cel, maravelós, qui portava en la dreta part la creu per... (en
180 aquest punt s'interromp la narració).

L'exemplar que conté un fragment de la narració del Pujament
—que identificarem amb la lletra B— és el còdex 178-6 de l'Arxiu
Capitular de Barcelona. Es tracta d'un escrit més aviat de creació
que no pas de simple traducció, obra d'un escriptor que posseïa
notables dots literaris, que estava acostumat a redactar textos i que
coneixia les obres literàries del moment. Per aquestes raons, no es
destria bé fins on arriba la part deguda a la còpia d'una traducció i
on la que és fruit d'una adaptació lliure de l'original, que procedeix

164. pugat sus] *escrites a l'interlineat la lletra «t» i la preposició «sus».- al vas] literalment el evàs.*

166. Carona] Carota, B; Catona, V.- asetiada] assetjada, P; assetiada, B; assetjada, V.- birbe] bisbe, P, B i V.- servava] guardave, V.

169. ensegats] *mot sobreescrit a* esconfits; enceguats, P; ensegats, B; encegats, V.- sens] *literalment* ens.

171. jutge] jusesi, P; jusesy, B; juy, V.

174. lost] legit, P; lest, B i V.

175. raubida] arrapade, V.

176. femna... fembra] femna, P i B (*sempre*); fembra, V (*sempre*).

177. aquela] *literalment* aqla.

179. la creu] la crou, P i B.

certament de la narració del *Flos sanctorum* comentada en el punt A, amb un treball de readaptació, però, que es manifesta des de les paraules que a manera de títol introdueixen en la narració. Narració, que malauradament s'estronca massa prest. L'autor utilitza un llenguatge molt evolucionat amb relació al que es descobreix en la mostra anterior i en les altres còpies catalanes, si bé manté una sèrie de traces arcaïtzants, pròpies d'un fictici llenguatge literari.

Aquest escrit, en realitat, és un fragment, perquè continuava en uns fulls perduts, sense possibilitat d'esbrinar si presentava la narració amb els miracles o només una part. És en un plec de quatre fulls o dos bifolis, que contenen la narració mariana i un índex, amb la particularitat de ser escrits capiculats, és a dir, com si per cada cara es comencés el llibret. Per un cantó, el text d'un índex de temes sobre moralitat («De rembra Déu», «De reys e de prínceps», «De majordoms e jutges e altrás officials», «De bé e de mal», etc., és a dir, una part de l'índex del llibre de *Paraules de savis e de filòsofs*, de Jafuda Bonsenyor, escrit a finals del s. XIII) ocupa tot el primer full i part del *recto* del segon, i al *verso* d'aquest hi ha uns números i uns comptes. Per l'altre cantó, el text de l'Assumpció emplena tot el segon full, mentre que el primer és en blanc. Els fulls amiden 225 x 153 mm., i la caixa d'escriptura del text assumpcionista és de 150 x 100 mm., amb vint-i-dues ratlles al *recto* i vint-i-una al *verso*. Al *recto* es deixà un espai en blanc d'uns 20 x 20 mm. per a pintar-hi o dibuixar-hi una elegant caplletra, cosa aquesta que no es portà mai a terme. El text, cal datar-lo de la primera meitat del s. XV, i la lletra és de tipologia de la minúscula gòtica cursiva.

[PUJAMENT DE LA VERGE MARIA AL CEL]

[A]só és la pasió de la verya beneyta medone Santa Maria con nostro Sanyor Jhesú-Xrist la sent muntà al cel an cos e en ànime sobra totz los ànyels.

Azò nos racomta la divina escripture: Que an aquel tems que nostre dona Santa Maria estava an Jherusalem e pregava lo zeu car fil Jhesú-Xrist molt humilment, e vench-li soptozament del zel l'ànyal sant Gabriel, e aportà-li hune palme que Déu li tramatia per sanyal, qui era fort bele e luent, e pus resplandent que nangú siri cramant, tan gran rasplandor avia. E dix-li: «Déus ta zal, Maria, de gràcia plene; Déus és ab vós. Levatz de vostra oració e prenetz aquesta palme, que Déu vos tramet per mi. E manda-us, verya, e fa-us a zaber, que de-zí a .III. jorns vós an muntartz al zel. E trametà-us al jorn(s) de le vostra fi totz los apòstols, qui són per diverses terres, e seran al vostra pazament, e seratz acompayade». E con la Verya

ach azò oït, fo molt alegre, e pres la palma que'l ànjel li avia aportade, molt humilment e ab molt gran goyg que ach cant ela sabé que devia pazar de-quest cautiú de món; e féu laoz e gràzies a Déu, e dix que'l tems era vengut que tant avia deziyat. E partí-s l'ànjel Gabriel d'ela e tornà-za'n an lo çel; e madó Santa Maria isqué-s del temple e anà-ze'n a mun Sion, hon era sa mayzó, e entrà-ze'n tost an la sua cambra ab la palme en la mà, la quel li avia aportade l'ànjel. E despulà-s las vastadures ab què anava de fora vestide, e vestí-s d'altras vestadures de homilitat. E après ajonolà-s e començà a Déu a lohar e a preguar, e mes-se en oració plorant molt humilment e pregant Déu forment que li donàs a la sua ànima benedicció, e que la guardàs del diable, que no fos a la zua fi; e que la gordàs de les penes d'infèrn, per so que no li posqués fer nangun dapnatye, e que'n fos deffeza per son plasser, tant li faya gran paor. E cant ach feta sa oració, pres de le aygua, e lavà-s sos uls e sa carn, per lo plorar que avia fet. E isqué-s de sa caza e anà-se'n a sos parens e a sos a...

5. *Importància de la versió A en la tradició literària de la Llegendà àuria*

Es pot —i s'ha de— comparar el precedent text A —no compta el text B, que s'aparta massa de l'original i és molt incomplet— de *Lo Pugament de la Verge Maria en lo cel* —una narració de les gairebé tres-centes que componen el *Flos sanctorum* en català— amb els textos paral·lels del manuscrit de París (=P) estudiat fa anys i publicat fa poc²³, del de Vic (=V), editat els darrers anys²⁴, i del de Barcelona (=B)²⁵, inèdit encara.

Respecte de l'exemplar P, que es considera el més acostat a l'original de la traducció catalana, serà bo de recordar que el seu llenguatge, segons el professor Joan Coromines i la seva alumna Ch. S. M. Kniazzezh²⁶, cau en la uniformitat comuna de la llengua catalana medieval, però «aquí i allà apareixen formes discrepants, pròpies d'un dialecte de transició cap a la llengua d'oc si bé ja

23. Juan COROMINAS, *Las vidas de santos rosellonesas del manuscrito 44 de París*, dins *Anales del Instituto de Lingüística III* (Mendoza 1943[1945]) 276-362. D'aquest treball, publicat una segona vegada, la part introductòria ha vist la llum novament, amb aportacions noves, a les pp. XII-XXII del prefaci que encapçala l'edició completa de l'esmentat manuscrit. És a dir, Charlotte S. Maneikis KNIAZZEH i Edward J. NEUGAARD, *Vides de sants rosselloneses*, 3 vv., Barcelona 1977.

24. *Llegendà àuria de Jaume de Voràgine*, edició a cura de Nolasca REBULL, Olot 1976.

25. Biblioteca Universitària de Barcelona, Ms. 713.

26. *Vides de Sants III* 501-506.

essencialment català»²⁷, de manera que «l'obra es va traduir en el Rosselló»²⁸, amb la intervenció dels monjos de Sant Miquel de Cuixà²⁹. Quant a la data de la versió, la investigadora Kniazzeh, recolzant-se en l'autoritat del mestre, afirma que el manuscrit de París es va copiar «d'una còpia del prototipus català durant els anys 1280-1310» i que «està escrit curosament, amb belles lletres del principi del segle catorze»³⁰.

Val a dir, també, que tant el text de París com el de Barcelona arrenquen d'un arquetipus comú per mitjà, tal vegada, d'una o dues còpies, respectivament, com a demostració fefaent que totes les còpies catalanes provenen d'una traducció única, la qual originà diverses famílies de transmissió³¹, observant-se entre els diversos manuscrits que «hi ha un decreixement progressiu en la quantitat de característiques dialectals rosselloneses, d'arcaïsmes i de llatinismes»³².

A més, convé de tenir en compte dues de les conclusions principals a què han arribat els autors que fins ara han estudiat el tema. I són: a) el text de Vic és el menys antic i correspon a una adaptació de la versió primitiva a una forma més comuna i evolucionada de la llengua, en justa correspondència a la primera meitat del s. XV en

27. J. COROMINES, *Vides de Sants* I, p. XIII. «Tots (els autors) estan d'acord —escriu a la p. XII— que es tracta d'una versió de la *Llegenda àuria* de Voràgine, escrita en català i de data molt primerenca. Però ningú —afegeix— no s'ha adonat fins ara [ho publicava per primera vegada el 1945] de l'origen dialectal d'aquesta traducció ni ha reparat que hi tenim l'únic monument literari d'una varietat poc coneguda, anella perduda en la cadena dels parlars romànics hispano-gàl·lics».

28. *Vides de Sants* I, p. XVII. El mateix autor hi insisteix en resposta a unes observacions de Pere Bohigas quan escriu que aquest no s'havia adonat de «la presencia de formas específicamente rossellonesas, y en consecuencia tampoco estudia la posibilidad de que las formas sospechosas de provenzalismo (...) sean en realidad dialectalismos del Rosellón» (*Vidas de santos* 211).

29. La versió rossellonesa, afirma J. Coromines, «s'explica per l'antiga correntia d'influències directes establerta, ja d'abans del segle XIII, entre el monestir de Cuixà i centres religiosos del Nord d'Itàlia (...) Fort indicati, doncs, que en la traducció intervingueren els monjos de Cuixà» (*Vides de sants* I, p. XXII). Kniazzeh, respecte a la pàtria de la traducció, escriu que el monestir de Sant Miquel de Cuixà li sembla «com el lloc més probable i apropiat per a la tasca de redactar i copiar el nostre text» (*Vides de sants* III 503).

30. *Vides de sants* III 501.

31. J. COROMINES, *Vides de sants* I, p. XVIII.

32. «Des del manuscrit de París —ha escrit Ch. S. M. KNAZZEH, *Vides de sants* III 502— al de Barcelona, des del de Barcelona al de Vic, i del de Vic als manuscrits subsegüents, hi ha un decreixement progressiu en la quantitat de característiques dialectals rosselloneses, d'arcaïsmes i de llatinismes; tot això indica que P és el més pròxim al text original de la traducció, i que després de P hi ha un llarg procés de reducció a normes imposades artificiosament en els altres textos catalans del *Flos sanctorum*».

què fou copiat, i *b*) els textos de París i de Barcelona mostren una similitud que els acosten a la traducció original, amb precedència d'aquell respecte al segon.

En comparar, doncs, el nostre text (que identificaré amb la sigla BC), amb el de París, de principis del s. XIV, el de Barcelona, que cal datar de finals del mateix segle o de canvi de ss. XIV-XV, i el de Vic, de la primera meitat del s. XV, puc afirmar que s'arreglera amb P i B; més encara, se situa al mig dels dos, i s'acosta al primer, segurament.

Un camí per a assegurar la meua hipòtesi i afinar-la, és el de la formulació de consideracions d'ordre lingüístic, fonètic, morfològic, etc., que es poden fer sobre el text en si mateix. En espera que algú ho emprengui, no serà de més adduir algunes de les consideracions que el professor Coromines publicà en el seu estudi de 1945 sobre el text P. En concret, i per via d'exemple, esmento que en BC surt abundantament l'africada alveolar de fi de paraula «tz» (moltz, veetz, esperitz, totz, etc.) que ofereix al text allò que amb encert ha estat qualificat de «algún colorido gráfico provenzalizante»³³; així mateix, empra sempre el dígraf nasal palatal «ny» amb l'ordre invers de lletres (ayns, luyn, Seynor) i també la «y» grega amb valor «ny» en posició intervocàlica (enseyat, Seyor, conpayes)³⁴. Abona un cert arcaisme³⁵, en l'aspecte fonètic, la presència de la forma «femna», i denota occitanisme³⁶ el diftong «au» (raubida), del qual el copista

33. *Vidas de santos* 138.

34. *Vidas de santos* pp. 133 i 141-142. El propi autor, junt amb els altres investigadors (*Vides de sants* I 90), adverteix que la hipòtesi de si la grafia «y» en lloc de «ny» obeïa a una reducció fonètica dialectal en la llengüa antiga, ha estat acollida amb un merescut escepticisme.

35. *Vidas de santos* 153.

36. *Vidas de santos* 143. Hem portat el breu estudi a comparar el present text amb el del Ms 113, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, de Barcelona, titulat *Vidas y milagros de santos*, que és estudiat per Josep VIVES, *Un llegendari hagiogràfic català (Ms Ripoll 113)*, dins *Estudis romànics* X (1962), v. 1 d'Estudis de literatura catalana oferts a Jordi Rubió i Balaguer en el seu setanta-cinquè aniversari, pp. 255-271. El manuscrit és escrit amb lletra gòtica grossa molt avançada, del s. XIV, i conté vides de sants en una «col·lecció similar a la del *Flos sanctorum*» (p. 255), concretament 40 biografies (se suposa que el còdex complet en presentava unes 73). Però no hi figura el text del pujament de la Mare de Déu. Assenyalo, amb relació als punts tocats en el nostre estudi, que l'autor de les dites biografies empra abundantament la terminació «tz» (sapiatz, vuylatz, ubertz) i el pronom tònic de primera persona «io» (f. 113 del Ms), el dígraf «yn» (luyn, f. 112v; seynor, f. 113r), que mostren un cert arcaisme, a semblança dels textos BC i P alhora (per exemple, Benauyrada, f. 112v), ja en connexió sola amb P (la crou, f. 112v); algunes formes, com és ara «ço», «cabeylls» i «fembres» (f. 113r-113v), són més pròpies d'un llenguatge més evolucionat, com en general ho és tot aquest text de Ripoll per comparació a BC i P.

mira d'allunyar-se amb formes catalanes barrejant-les amb aquelles (repausist-posa, lausar-loaren). Finalment, al costat del pronom personal tònic de primera persona «yo», consta una sola vegada la forma «jo», de factura més moderna, i la primerenca «eu», també un sol cop.

Pel que fa a la comparació amb els altres textos paral·lels, cal descartar de bell antuvi el de Vic, el qual se serveix d'un llenguatge molt més tardà, com es fa palès en la substitució de formes antigues per les equivalents més evolucionades (sirà-serà, eu-jo, pèl-cabeyll, trissat-trencat, fil-fill, dicípol-dexeble, etc.).

En relació amb els manuscrits de París i de Barcelona es comprova que:

1. BC omet frases que P i B porten: se salta tant la referència als anys que Maria va viure després de la mort de Jesús com l'opinió segons la qual Maria va morir als 60 anys, i s'oblida de l'esment al plor previsible dels apòstols en el moment de morir Maria, que provocaria escàndol en el poble.

2. Per la seva banda, P omet l'incís «que'l seu coratge...fil», que porten BC i B.

3. BC i B coincideixen mantes vegades: *a*) en la lectura de paraules (s'aordenaren-s'aordonaren - s'acorderen P; reebrà-resebrà - recib ara P, de «nunc accipit» en llatí; presicaven - preÿcaren P; feren - feseren P); *b*) en frases (per què un àngel li apparech - per què li aparec un àngel P; per què desiges a saber, Dona mia, lo meu nom que-s - per què desiges a saber lo meu nom, Dona mia, que és P).

4. A vegades, s'acosten BC i P, sobretot en mots que en el seu conjunt denoten sentor d'arcaisme davant la forma més avançada de B. Heus aquí alguns dels exemples: beneeta-beneseta (beneyta B), trissat (trenchat B), nuul-nul (nívol B), en aviró (en gir e entorn B).

5. Més aviat, però, són coincidents P i B, enfront de BC, que s'allunya de tots dos: co (so P i B), sirà (serà P i B), vega (veya P i B), esbaÿda (esbalausida P; esbalesida B), gog (gaug P i B), mestre (mestre P i B), oÿt (ausit P i B), cor (car P i B), cosa (causa P i B), veia (vesya P; vesia B), poble (pòbol P i B), birbe (bisbe P i B), creu (crou P i B).

6. Les tres versions, amb llurs diferències, donen fe d'una font originàriament comuna, que es manifesta en uns paràgrafs, el textos dels quals es poden veure a les notes crítiques; en particular, les que

fan referència al ram de palma, a la salutació de Jesucrist a la seva mare i al raonament que aquest fa per a justificar la decisió de preservar-la de corrupció carnal.

7. Amb tot, cada copista se sent lliure davant l'original que estava transcrivint, àdhuc en frases que denoten l'origen comú (cf. punt 6) amb lleugers matisos, i d'una manera palpable i bonica en d'altres indrets, com és ara la traducció de «cantor cantorum», que BC dóna «lo cantor de tots los cantadors», P escriu «lo cantor de tots los cantors», i B, en una tercera variació, posa «lo cantador de tots los cantors».

Semblances i diferències, aquestes, que amb un acurat estudi gramatical poden aportar una mica més de llum a l'establiment de la primera versió catalana, l'original o prototípica, perquè el text de *Lo pugament* de BC algunes vegades s'acosta molt a aquella versió, a través d'una primera còpia que conservava una gran fidelitat a l'original. Fidelitat que en BC s'emascara sovint amb la llibertat manifesta del copista a l'hora de salvar situacions compromeses amb girs nous («que els apòstols presenten la mia ànima a Déu», un xic diferent de la lectura primera: «que, éls presents, reta la mia ànima a Déu»), o de deixar la frase tal com li ve a raig de tinta sense preocupar-se de si té sentit o no la frase resultant (copia «e romaní», en lloc de «e cremem»), o bé s'hi ajusta plenament («e adoncs als cans d'aquels qui se'n pugaven», correspon al text en llatí: «tunc ad concentum ascendencium», no ben matisat en les altres versions). La narració de *Lo pugament* no se subjecta ni al text de París ni al de Barcelona, sinó que se situa, sens dubte, en una etapa més antiga que la del manuscrit B i, per contra, més acostada a la de P, al qual, si en certs aspectes el millora, no se li pot comparar en la importància del text en conjunt.

El llibret, amb l'episodi de la mort i assumpció de Maria, que no originà cap família de transmissió del text en català, en una part, molt minsa respecte a l'obra entera, el testimonia amb una gran fidelitat.

Josep BAUCELLS I REIG
Arxiu de la Catedral
BARCELONA

9 de març de 1983

Summary

Knowing the importance of the Golden Legend of Jacobo de Voragine in the religious formation of the people in the lower Middle Ages, the author, using unpublished notes, studies the hagiography's role in the moral-theological preparation of the clergy, and in Christian life in the community, as well as the diffusion it had in the Diocese of Barcelona.

Prior to a superficial view of the famous text as a whole, consideration is given to the literary sources in which the Genoese Bishop sought inspiration for the narration of the ascent of the Virgin Mary to Heaven.

In the third part the author presents a critical edition of the narration as translated into Catalan according to two manuscript texts conserved in the archives of Barcelona Cathedral. One, from the XIV century, gives a full narrative faithfully following the original method in Latin; the copy stops half way through the second miracle attributed to the belt of the Virgin Mary. The other manuscript is fragmentary and offers a very abbreviated text, and is refashioned on viewing the original.

Finally some clues are established by which the Catalan text of the XIV century acquires great importance in the literary tradition in respect of the Golden Legend. Its elaboration was prior to the copies of the Codices of Barcelona (University Library) and Vic, and must be coetaneous with those of Paris. The latter, according to studies by J. Coromines and Ch. Kniazzaeh, closely reflects the Catalan version, the first in Romanic language and carried out in the Monastery of Cuixà.